

متعددی وجود دارد که باید بدانها توجه داشت. یکی از این معیارها، خود نویسنده و اهدافی است که — گاهی غیر از حج — در ذهن او جایگیر بوده یا میزان اطلاعات، علایق، دیدگاه‌ها و عواملی از این دست.

گاهی از این سفرنامه‌ها اطلاعاتی — به صورت غیرمستقیم — به دست می‌آید که شاید دور از انتظار باشد. برای نمونه، راه‌های مختلفی که برای این سفر وجود داشته و بنا به دلایل مختلف — مانند ناامنی برخی راه‌ها یا درگیری‌های سیاسی میان دولت‌ها — گاهی این راه‌ها بسته شده و مسیر دیگری برای سفر انتخاب شده است.

سفرنامهٔ مکهٔ معظمه یکی از سفرنامه‌های قاجاری است که توسط یکی از رجال آن روزگار — یعنی میرزا عبدالحسین خان افشار ارومی — نوشته شده است.

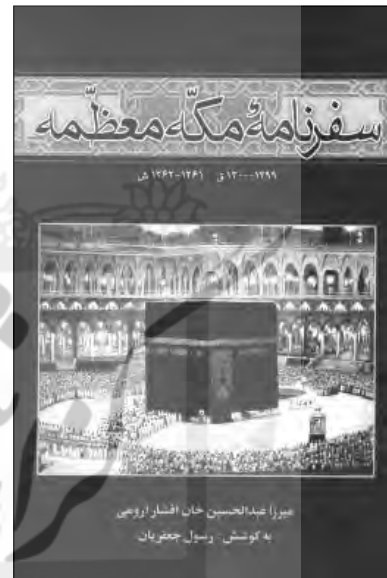
سفر او از تهران آغاز می‌شود و در مسیر انزلی، استانبول، ازمیر، جده ادامه می‌یابد. او پس از زیارت حرمین شریفین، در بازگشت، از نجف اشرف، کوفه، کربلا، کاظمین، بغداد و سامرا می‌گذرد و از آنجا شهرهای بعقوبه، خانقین، قصر شیرین، سر پل ذهاب، کرمانشاهان کنگاور، ملایر، قم، ری را پشت سر می‌گذارد و در نهایت به تهران باز می‌گردد.

این سفرنامه به صورت روزنامه (روزنامهٔ سفر) تدوین شده و نویسنده وقایع سفر خود را به صورت روزشمار نوشته و در نتیجه از مسیرهای میانی راه نیز سخن به میان آورده است.

شرح دیده‌های نویسنده و ملاقات او با رجال ایرانی در خارج ایران، همسفران وی، وضعیت اقتصادی مناطق مختلف و اطلاعاتی از این دست در سفرنامهٔ میرزا عبدالحسین خان دیده می‌شود که می‌تواند برای پژوهشگران تاریخ دورهٔ قاجار بسیار سودمند باشد. این متن بر اساس تنها نسخهٔ شناخته شده از آن — موجود در کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه تهران — تصحیح شده است.

گفتنی است که مصحح کتاب — آقای رسول جعفریان — پیش از این چند سفرنامهٔ حج را تصحیح کرده و به چاپ رسانده است و این نمایانگر گرایش ایشان به پژوهش تخصصی بر روی این متون است.

سفرنامهٔ مکهٔ معظمه، میرزا عبدالحسین خان افشار ارومی، به کوشش رسول جعفریان، تهران، نشر علم، ۱۳۸۶ش.

سفرنامه، نوعی از نگارش است که از دیرباز مورد توجه اقوام مختلف بوده است. بسیاری از جهانگردان، بازرگانان و شخصیت‌های دینی یا سیاسی جهان، شرح سفرهای خود را به این شکل برای آیندگان به یادگار گذاشته‌اند. سفرنامه حاوی مشاهدات و تجربیاتی است که نویسنده، در طول سفر با آنها مواجه شده است.

در سراسر دورهٔ اسلامی نیز سفرنامه‌هایی پدید آمده است که نمونه‌هایی از آن به دست ما نیز رسیده است. در میان سفرنامه‌هایی که در طول دورهٔ اسلامی پدید آمده، سفرنامه‌های حج، از ویژگی خاصی برخوردار است. در تعیین ارزش هرکدام از این سفرنامه‌ها، معیارهای

به یاد محمد قزوینی، به کوشش ایرج افشار، تهران، بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار یزدی، ۱۳۸۶ش.

یکی از مهم‌ترین فعالیت‌هایی که «بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار یزدی» از آغاز تأسیس، در صدر برنامه‌های خود داشته، انتشار کتاب‌هایی در زمینهٔ ایران‌شناسی و تحقیقات ایرانی است. این بنیاد تاکنون یکصد و هفده عنوان را در کارنامهٔ خود ثبت کرده است. در میان این انتشارات، بخشی با عنوان «گنجینهٔ کلیات و مقالات» وجود دارد که به انتشار پژوهش‌های عمومی و همچنین نشر مجموعه مقالاتی در زمینهٔ ایران‌شناسی اختصاص یافته و تاکنون ۳۶ جلد از آن منتشر شده است.

سی‌وششمین عنوان از این مجموعه با نام به یاد محمد قزوینی اخیراً به کوشش استاد ایرج افشار منتشر شد.

زنده‌یاد محمد قزوینی (۱۲۵۶-۱۳۲۸ش) را نخستین کسی می‌دانند که پژوهش و تصحیح متون به شیوهٔ جدید را به کار برده و به ایرانیان آموخت. وی پس از گذراندن دروس قدیمه نزد استادان آن روزگار، به دعوت برادرش — که در لندن به سر می‌برد — راهی انگلستان شد (سال ۱۳۲۲ق) و در آنجا با دیدن کتابخانه‌های عظیم آن دیار برای مدتی طولانی ماندگار شد. در این مدت کتاب‌هایی چون تاریخ جهانگشای جوینی، المعجم فی معاییر اشعار العجم و مرزبان‌نامه را تصحیح و منتشر کرد.

بعدها پس از بازگشت به ایران آثاری را چون دیوان حافظ (با همکاری دکتر قاسم غنی) و شدالآزار فی حطّ‌الآوزار عن زوآل‌المزار (به عربی با کمک عباس اقبال) منتشر کرد. وی در ایران درگذشت.

این مجموعه حاوی مقالاتی از پژوهشگران ایرانی و خارجی در زمینهٔ فرهنگ و ادب ایران، به همراه متن تصحیحی رسالهٔ «مخارج الحروف» منسوب به علی‌صفی کاشفی است که اثری فارسی در مبحث مخارج حروف در زبان‌شناسی کهن می‌باشد.

همچنین تصویر رسالهٔ «عراضة العرویین» اثر جمال‌الدین قرشی از مجموعهٔ شمارهٔ ۴۷۹۵ کتابخانهٔ ایاصوفیا (ترکیه) مورخ ۸۵۵ق به صورت نسخه‌برگردان (فاکسیمیله) به همراه مقاله‌ای از آقای محمد فشارکی دربارهٔ این متن منتشر شده است.

عناوین مقالات کتاب بدین قرار است:

عقیدهٔ قزوینی راجع به زبان فارسی (یادداشت به جای مقدمه)؛ چاپله، احمد اداره‌چی گیلانی؛ یادداشت‌هایی راجع به مناقب‌العارفین، مهران افشاری؛ یازده مورد ضبط‌های نسخهٔ مورخ ۶۹۸ جهانگشا، رضا انزابی‌نژاد؛ خمسهٔ جمالی و نشر آن، پائولا اورساتی؛ نقد و بررسی دیوان حافظ، بهروز ثروتیان؛ ضرورت تصحیح مجدد دیوان سنائی، یدالله جلالی پندری؛ نکاتی پیرامون بعضی اشعار حافظ، علیرضا ذکاوتی قراگزلو؛ حواشی دستخط قزوینی بر جهانگشا، محمد روشن؛ گوشقان، منوچهر ستوده؛ محمدبن سرخ، حکیمی اسماعیلی از نیشابور قرن پنجم، محمدرضا شفیعی کدکنی؛ یاد یک قطعه از ناصرخسرو، ابراهیم قیصری؛ رسم‌النخط نسخه‌های فارسی، جلال متینی؛ موزونان ولایت کوه‌گیلویه، محسن ناجی نصرآبادی؛ سندبادنامه، علی‌محمد هنر؛ واژگان و ترکیبات دیریاب تحفة‌العراقین، علی صفری آق‌قلعه؛ حروف فارسی و شعر، شارل هانری دوفوشه‌کوره؛ دو نسخهٔ خطی قدیم در علوم قرآنی، فرانسوا دوبلوا؛ پنج مأخذ از یک اثر فلسفی، م. بایرام؛ دربارهٔ سرگذشت عماد فقیه، اولگ آکیموشکین.

لازم به یادآوری است که پیش از این دو مجموعه به یاد محمد قزوینی منتشر شده است. مشخصات این آثار به قرار ذیل است:

یادنامهٔ علامه محمد قزوینی، به کوشش علی‌دهباشی، تهران، انتشارات کتاب و فرهنگ، ۱۳۷۸ش.
زندگینامه و آثار مرحوم علامه محمد قزوینی، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۷۸ش.

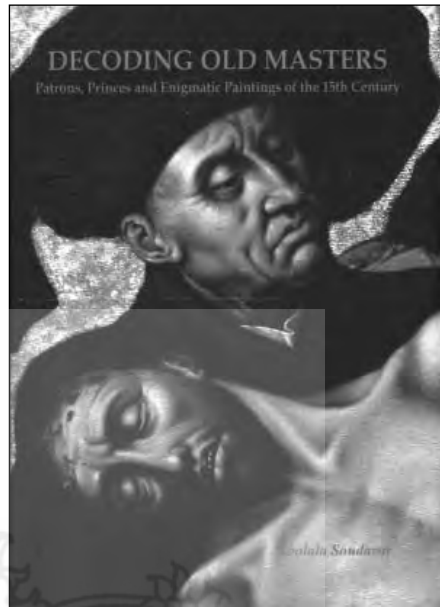
ع.ص

گزارش میراث

رمزگشایی از آثار استادان کهن

Decoding Old Masters; Patrons, Princes and Enigmatic Paintings of the 15th Century, by Abolala Soudavar, I.B. Tauris, London & New York, 2008.

برتراند اشنراب (نویسندهٔ مقدمه) معتقد است که در این کتاب مورد تحقیق اساساً رمزگشایی و بررسی تابلوهای نقاشی قدیمی است که ظاهراً فقط ترسیم یک رشته موقعیت‌ها و مناسبت‌های اجتماعی و شاهانه را داشته‌اند، ولی در اصل به موازات این ترسیم‌ها به ارائهٔ موضوعات مهم عصر خود و بررسی ارتباطات مذهبی و سیاسی نیز پرداخته‌اند. در تابلوی «ازدواج کانا»، چیزی که در ابتدا برداشت می‌شود، تصویر فیلیپ در کنار همسرانش که نشان‌دهنده پیوندهای زناشویی در بین دو یا چند طایفه است دیده می‌شود؛ ولی در واقع در کنار این مسئله، تأکید بر تبارشناسی فیلیپ مد نظر بوده است. در تابلوی باکرهٔ رولین به نظر می‌رسد که نقاشی می‌خواسته است به قتل جان شیردل و معاهدهٔ آراس در سپتامبر ۱۴۳۵ نیز اشاره‌ای داشته باشد.

نتیجه‌گیری‌های ابوالعلا سودآور بر اساس حقایق معتبر تاریخی است درست به همان اندازه که این کتاب، یک تحقیق مقایسه‌ای (تطبیقی) جالب توجه نیز هست. در هر بررسی تحقیقی، سودآور ما را به پذیرش این موضوع دعوت می‌کند که در یک اثر نقاشی فراتر از آن چیزی را می‌بینیم که در وهلهٔ اول به عنوان یک اثر هنری

دیده می‌شود. مثلاً در کارهایی که تحت حمایت و نفوذ دوک‌های بورگاندی کشیده شده‌اند، باید به دنبال چیزی یا مفهومی فراتر باشیم. او همچنین یادآور می‌شود که در دربار بورگاندی همان‌طور که هویزینگا نیز اشاره دارد، معمولاً تمثیل‌ها و نمادهای سمبلیک هم در ادبیات و هم در آثار نقاشی به کار گرفته می‌شدند.

خود سودآور معتقد است که باستان‌شناسان به دنبال رمزهایی هستند که در زیرزمین نهفته‌اند، تا با کشف آن‌ها رموز تاریخی و فرهنگی را رمزگشایی کنند. غافل از آنکه یک اثر نقاشی اصیل می‌تواند، اگر نه بیش از آثار باستانی، حداقل در همان حد، فهمی از یک دورهٔ تاریخی و فرهنگ آن ارائه دهد. مثلاً نقاشی‌ای که کانون آن یک دوک بورگاندی است، تمامی قوانین، نشانه‌های فرهنگی، سیاسی و تمثال‌ها و نشان‌های خانوادگی را با خود دارد. این‌ها توضیح‌دهندهٔ مختصات و مشخصه‌های سیاسی، فرهنگی و درباری آن دوره است: مثل ثروت و وفور امکانات بی‌نظیری که در دورهٔ دوک‌های بورگاندی وجود داشته است با جوی متاثر از درام‌های شکسپیر و با کشتارها و خصومت‌هایش، مبارزات و جنگ‌های صلیبی آن دوره و توطئه‌ها و خیانت‌ها در کنار شوالیه‌ها؛ همچنین جشن‌ها و ضیافت‌های باشکوه و خیره‌کنندهٔ خاصی که در آن دوره وجود داشته‌اند، همه و همه در آثار هنری نقاشان آن روزگار به‌تمامی نمایان است.

سودآور ادامه می‌دهد که حملات و مبارزات دوک‌ها و غلبهٔ تیمور بر سلطان بایزید عثمانی به سال ۱۴۰۲ و اینکه چطور مداخلهٔ نظامی او سقوط امپراتوری قسطنطنیه را نیم قرن به تعویق انداخت و اینکه پیروزی تیمور از او حامی قدرتمندی برای بورگاندی‌ها ساخت، جرعهٔ فکر «تحقیقی تطبیقی» را در او (سودآور) ایجاد کرد.

این مسئله به ذهن وی خطور کرد که یک تحلیل تصویری از کارها و آثار هنری هر دو خاندان تیموری و بورگاندی می‌تواند جالب باشد و تحقیقی تطبیقی می‌تواند گویای مشترکات بسیاری باشد، چرا که هر دو مشهور به حمایت از هنر و هنرمند و فعالیت‌های هنری و ادبی بوده‌اند.

ظاهراً هر دو خاندان علاقه‌مند به تهیهٔ نسخه‌های مصور و استفاده از نمادهایی تمثیلی بوده‌اند که لایه‌هایی از مفاهیم و معانی را در خود پنهان داشته‌اند. در نهایت به

علت همسایگی دو امپراتوری ایران و بیزانس، برخی از نمادهای تمثیلی و سمبلیک در کارهای این دو، مشترک به کار رفته است. یا یک نوع قرض‌گیری در زمینه «شمایل‌نگاری» به عمل آمده است.

ابوالعلا سودآور ادامه می‌دهد: می‌دانم در نهایت تا حدی عجیب است که محققى چون من — که تا پیش از این علاقه اساسی‌اش تحقیق بر روی مینیاتورهای ایرانی بوده — جسارت کار بر روی قلمرو آثار نقاشی ایتالیایی و رنسانس شمالی را به خود بدهد و بر روی چهره‌ها و شاخص‌های فرهنگی این شاهکارها کار کند. اما من سعی در نشان دادن رابطه‌ها و عوامل تمثیلی در این آثار داشته‌ام و معتقدم کسی نمی‌تواند نقاشی‌های پیچیده را بدون داشتن پیشینه تاریخی‌شان، یعنی زمان و دورانی که آنها را ایجاد کرده است، بررسی کند. اگر نکته مهمی در این کتاب باشد، همانا اهمیت پیشینه تاریخی و مفاهیم رمزگونه و سمبلیک یک اثر در فهم آن اثر است.

همچنین در مقدمه این کتاب آمده است: قرن پانزدهم بدون شک قرن فرهیختگی‌های شاهانه و درباری بوده است. از دوک‌های بورگانندی تا مدیچی در فلورانس یا تیمور در ایران، همگی سعی بر ادغام آداب فرهیختگی با توانگری و ثروت داشته‌اند. آنها با تأکید بر حمایت از نقاشی، به همان اندازه از ادبیات و معنویات نیز حمایت می‌کردند. بدین ترتیب نسخه‌های خطی‌ای نوشته و مصور شد که سعی در تبلیغ اندیشمندی و فرهیختگی درباری داشت. در این نسخه‌های مصور، چند مرحله از یک ماجرا یا چند واقعه را با هم به تصویر می‌کشیدند مانند تصویر ۱ (داستان رولاند). این تکنیک منحصر به غربی‌ها نبود بلکه در ایران و مینیاتور ایرانی نیز استفاده می‌شد. در این نقاشی (تصویر ۲) حکایت دو کشتی‌گیر بر اساس گلستان سعدی نقاشی شده و در عین حال ملاقات دو وزیر و آداب این ملاقات هم نشان داده شده است. در این کتاب آثار به صورت تطبیقی و در چندین مرحله بررسی می‌شوند.

۱. تحقیق خود اثر با مقایسه با آثار قبلی که اصیل‌ترند.

۲. تحلیل و مقایسه تطبیقی قدمت آثار.

۳. تحلیل تطبیقی قدمت اجزای تصویر نقاشی شده مثل کفپوش‌ها، فرش‌ها، چوب‌ها، نشان‌های خانوادگی و سلطنتی، لباس‌ها تا شکل تاج و غیره و حتی بررسی تصویر خود اشخاص.

۴. در هر مورد تابلوهای مشابه یا موازی از نظر موضوعی با به‌کارگرفتن تصویر یک شخص خاص مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

۵. هر مورد با تصاویری یک به یک توضیح داده شده و برای هر مطابقه بین ۴ تا ۷ تصویر یا قسمت‌های مختلف نقاشی‌های مختلف یا یک نقاشی خاص توضیح و مطابقه شده‌اند.

۶. در هر یک از هفت فصل کتاب یک مضمون یا یک موضوع اصلی تابلویی تحلیل شده و در آن رابطه چندین تابلوی مشابه بررسی شده است.

در فصل مقدمه، یک اشاره تحلیلی به مینیاتور ایرانی شده و تنها یک تصویر از آن داریم. در بخش هفتم یا «ستایش مجوسان» (The Adoration of the Magi) نقش‌ها و مهرهای ساسانی و حکاک‌های سنگی ایران در مقایسه با بیزانس قرار گرفته است. در این فصل به تمثال‌نگاری یا «ایکونوگرافی» ایرانیان و شکوه باستانی آنها اشاره شده و در یازده تصویر بررسی شده است. در این مقایسه، حکاک‌های سنگی هخامنشی در زمان داریوش اول نشان داده شده است و بررسی این که نماد تمثیلی «هاله‌ای از نور» (nimbus)، بر روی سرهای آنها بعدها در کارهای بیزانس و بودائی نیز به کار رفته است، ولی در هر کدام معنایی متفاوت را در بر دارد، چون در ایران این هاله نه نماد جاودانگی بلکه نماد قدرت است، ولی در بیزانس و آیین بودایی نماد جاودانگی است. به دنبال این بررسی احیای قسطنطنیه و طرح‌ها و نسخه‌های خطی زمان تیمور مطرح می‌شود و همین‌طور نقاشی ارمنیان که از هر کدام تنها یک تصویر ارائه شده است. لازم به ذکر است که تعدد تابلوهای نقاشی بررسی شده غربی چشمگیر است و کمبود تصاویر هنر ایرانی در سراسر کتاب به شدت به چشم می‌خورد در شرایطی که ادعای مقدمه کتاب بر مقایسه کاملتری از این دو فرهنگ بوده است.

مهناز شایسته‌فر

سردبیر مجله هنر اسلامی

گزارش میراث

اسرارنامه، عطار نیشابوری، به تصحیح محمدرضا شفیعی کدکنی، تهران، سخن، ۱۳۸۷ش.
مصیبت‌نامه، عطار نیشابوری، به تصحیح محمدرضا شفیعی کدکنی، تهران، سخن، ۱۳۸۷ش.

انتشارات سخن از سال‌ها پیش وعده داده بود که مجموعه آثار اعجوبه عرفان و شعر فارسی، شیخ فریدالدین عطار نیشابوری را به تصحیح دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی منتشر کند.

پیش از آن، کتاب مختارنامه توسط دکتر شفیعی تصحیح شده بود که در سال ۱۳۷۵ش، برای بار دوم (با تجدید نظر و اضافات) توسط نشر سخن در سال ۱۳۷۵ منتشر شد. بعدها، منظومه منطق‌الطیر از چاپ درآمد که در واقع اولین کتاب مستقل از این مجموعه به شمار می‌آمد. شاید گزافه نباشد اگر بگوییم که با انتشار منطق‌الطیر به تصحیح دکتر شفیعی، از اعتبار کارهای پیشین به میزان زیادی کاسته شد و این چاپ، به عنوان مطلوب‌ترین تصحیح از منطق‌الطیر، جای خود را میان پژوهشگران باز کرد.

پس از آن، سال‌ها در انتظار بودیم تا دیگر آثار این مجموعه را به تصحیح ایشان ببینیم و می‌توان گفت که این انتظار، اندکی نیز طولانی شد، اما خوشبختانه در روزهای آغازین سال ۱۳۸۷ش شاهد انتشار دو منظومه مصیبت‌نامه و اسرارنامه بودیم و سرانجام این انتظار، چاپ دو اثر بسیار ارزشمند از سروده‌های عطار بود.

تدوین مجموعه آثار عطار توسط دکتر شفیعی کدکنی بدین معنا می‌تواند بود که ایشان، رویکردی تخصصی به آثار عطار را در پیش گرفته‌اند و این امر در کشور ما معمولاً کمتر اتفاق می‌افتد. این موضوع جای بسی

خورسندی است؛ به خصوص که دکتر شفیعی نمونه‌های متعددی از پژوهش و تصحیح آثار متصوفه را در کارنامه خود داشته است و با این مقوله ناآشنا نیست. به هر حال، دشواری آثار عطار ایجاب می‌کند که مصحح این متون، از پیش زمینه‌های لازم برای بررسی این آثار برخوردار باشد و دکتر شفیعی را می‌توان یکی از این معدود افراد دانست.

هرکدام از دو متن مصیبت‌نامه و اسرارنامه بر اساس ده نسخه تصحیح شده است و چنانکه دکتر شفیعی در مقدمه کتاب متذکر شده‌اند، قصد ایشان ارائه متنی هر چه نزدیک‌تر به متن اصلی سراینده (عطار) بوده و لذا در کار خود فقط به ذکر اختلافات اصلی نسخه‌ها — در بخش تعلیقات کتاب — پرداخته‌اند. این شیوه را ایشان پیش از این در تصحیح منطق‌الطیر نیز به کار برده بودند و هرچند برخی این شیوه (عدم ارائه تمامی نسخه‌بدها) را منطقی نمی‌دانند اما آنچه دکتر شفیعی در مقدمه آورده‌اند، هدف ایشان را از تدوین این مجموعه روشن می‌کند.

در پایان دو منظومه چاپ‌شده اخیر — به مانند منطق‌الطیر — تعلیقاتی مفصل افزوده شده که هرکدام به بازگشودن دشواری‌های متن اختصاص دارد: تعلیقه‌هایی که به شرح و توضیح دشواری‌ها، مأخذیابی آیات، احادیث، اقوال بزرگان، داستان‌ها و مواردی از این دست اختصاص یافته است؛ همچنین تعلیقاتی که در آنها به توصیف و تحلیل اختلافات نسخه‌ها پرداخته شده و دلیل برگزیدن و ترجیح یک ضبط بر دیگر ضبط‌ها ذکر شده است. این کاری است که کمتر مصححی جسارت پرداختن بدان را دارد. در این بخش، گاه نیاز بوده است تا برای تأیید یا رد یک ضبط، شواهدی از آثار دیگر عطار استخراج شود و اینجاست که تسلط دکتر شفیعی بر آثار عطار نمایان می‌شود.

مصحح تلاش داشته است تا دشواری‌های متن را در تعلیقات کتاب مورد بررسی قرار داده و در بازخوانی و درست‌خوانی متن، پا به پای خواننده به پیش می‌رود. به هر حال، خبر انتشار این دو منظومه، مژده‌ای برای دوستداران ادب بی‌بدیل فارسی به شمار می‌آید و باید امیدوار باشیم که به زودی شاهد انتشار تذکره‌الاولیا به تصحیح دکتر شفیعی باشیم.

تورج پزشک

بوطیقا، ارسطو، ترجمه هلن اولیایی نیا، اصفهان، نشر فردا، ۱۳۸۶ش.

بوطیقا (Poetics) — یا مطابق ضبط نصیرالدین طوسی در اساس الاقتباس: بیطوریقا — اثر ارسطو، یکی از کهن‌ترین و مهم‌ترین رسالاتی است که درباره شعر و انواع آن در روزگاران باستان نوشته شده و به دست ما رسیده است. همچنین با توجه به ارتباط تنگاتنگ شعر و نمایش در یونان باستان، این رساله به عنوان مرجعی مهم برای مطالعه در هنرهای نمایشی مطرح است.

این متن در طول ادوار تاریخی مورد توجه دانشمندان مختلف قرار گرفته و در دوره اسلامی نیز ترجمه‌هایی از آن صورت گرفته و شروحن بر آن نوشته شد. با این حال، با توجه به اختلافاتی که انواع شعر یونانی — مورد گفتگو در رساله ارسطو — با شعر دوره اسلامی داشت، دانشمندان مسلمان، تکمله‌هایی را بر اساس ساختارهای شعری خود بر آن افزوده و گاه حتی آثاری را از نو ترتیب دادند. و البته لازم به توجه است که مبحث شعر در متون اسلامی، به عنوان یکی از زیرشاخه‌های علم منطق مورد بررسی قرار می‌گرفت. علیرغم این موارد، رساله شعر ارسطو در نوع خود آنقدر اهمیت دارد که امروزه نیز در کشورهای مختلف مورد بررسی قرار گرفته و ترجمه‌هایی از آن ترتیب داده شده است.

دشواری نسبی متن رساله در برخی از مواضع باعث شده است تا ترجمه آن چندان آسان نباشد و به همین دلیل، گاهی در یک زبان چندین ترجمه از آن منتشر شده است، چنانکه در زبان فارسی نیز شاهد چند ترجمه از آن بوده‌ایم.

ترجمه فارسی این متن پیش از این در سال ۱۳۳۷ش به قلم دکتر فتح‌الله مجتبابی با مشخصات ذیل به چاپ رسید:

هنر شاعری بوطیقا، ترجمه و مقدمه و حواشی فتح‌الله مجتبابی، تهران، بنگاه نشر اندیشه، ۱۳۳۷ش.

تقریباً مصادف با انتشار ترجمه فوق‌الذکر، ترجمه دیگری از دکتر عبدالحسین زرین‌کوب و همچنین ترجمه‌ای از سهیل افغان منتشر شد. بعدها دکتر زرین‌کوب، همان ترجمه را مورد بازبینی قرار دادند و با مشخصات ذیل در تهران منتشر کردند:

ارسطو و فن شعر، ترجمه عبدالحسین زرین‌کوب، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۹ش (چ ۲).

پس از سه ترجمه فوق‌الذکر، ترجمه دیگری را اخیراً (سال ۱۳۸۶ش) شاهد بودیم که توسط هلن اولیایی نیا انجام شده است. این ترجمه بر اساس ترجمه انگلیسی گروب با مشخصات ذیل انجام گرفته است:

G.M.A. Grube, *On Poetry and Style* (New York: the Library of Liberal Arts), 1958.

مترجم در گفتار آغازین کتاب، یادآور شده است که هدف اصلی وی از ترجمه دوباره این رساله، ارائه متنی روان و قابل درک — به خصوص برای دانشجویان — بوده است و برای این کار، ترجمه‌های انگلیسی دیگری را نیز مورد بررسی قرار داده است (مترجم به ترجمه‌های فارسی پیشین هیچ اشاره‌ای نکرده است).

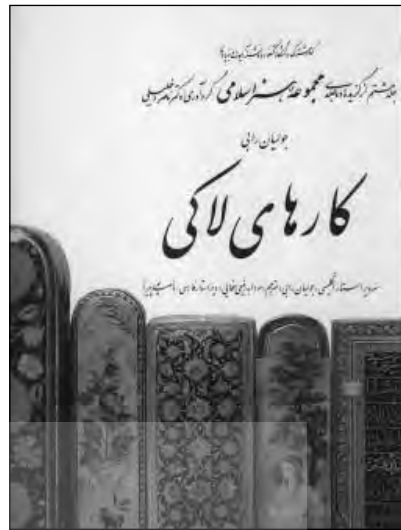
با توجه به آنچه در آغاز این معرفی ذکر کردیم، رساله ارسطو از دیدگاه هنرهای نمایشی نیز از منابع اصلی به شمار می‌آید و ترجمه اخیرالذکر، بیشتر با توجه به این جنبه مورد بررسی قرار گرفته است.

نیز جا دارد اشاره کنیم که در بخش پایانی چاپ حاضر، رساله‌ای با عنوان «تحلیلی بر بوطیقا» به قلم فرانسیس فرگوسن درج شده است.

ت.پ

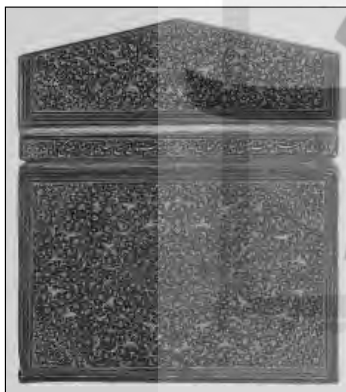
کارهای لاک‌ی، ناصر خلیلی و جولیان رابی، ترجمه سودابه رفیعی سخایی، تهران، نشر کارنگ، ۱۳۸۶ش.

جلد حاضر به قصد معرفی کارهای لاک‌ی مجموعه خلیلی انتشار یافته و شامل نمونه‌های متعددی از قلمدان‌ها، قاب‌های آینه، صندوقچه‌ها و به خصوص جلد‌های لاک‌ی آن مجموعه است.

در آغاز کتاب، به پیشینه آثار لاک‌الکل و همچنین منشأ احتمالی آن اشاره شده و پس از آن، درباره ویژگی‌های «جلدهای لاک‌الکل هرات» گفتگو شده است. در ادامه نیز به معرفی تنی چند از سازندگان سرشناس این‌گونه آثار پرداخته شده است. معرفی این موضوعات همواره با تصاویری از نمونه‌های موجود در مجموعه خلیلی همراه است و ذیل هر نمونه، مشخصات کارشناسی آن ذکر شده است.

مصنوعات لاک‌ی علاوه بر کاربرد روزمره‌ای که در زندگی مردم سده‌های پیش داشته است، محفلی برای هنرنمایی تعدادی از هنرمندان و صنعتگران ایرانی بوده است، چنانکه بخش قابل توجهی از نگارگری اواخر دوره تیموری تا پایان دوره قاجار، در دل این آثار نهفته است. همچنین است خطوط برخی از خوشنویسان نام‌آور آن روزگاران که بر کتابه جلد‌ها رقم شده است.

گردآورنده این مجموعه (دکتر خلیلی) علاقه خاصی به آثار لاک‌ی داشته و موضوع پایان‌نامه دکتری وی، آثار لاک‌ی اسلامی بوده است و لذا مجموعه‌ای که توسط وی فراهم آمده، از مجموعه‌های کم‌نظیر در این زمینه است. با توجه به همین موضوع، کتاب مورد گفتگوی ما — که به معرفی این مجموعه اختصاص یافته است — اثری سودمند در زمینه شناسایی مصنوعات لاک‌ی و به خصوص جلد‌های تولید شده با این شیوه هنری به شمار می‌آید.

ع.ص

«مجموعه هنر اسلامی»، عنوان عمومی یک دوره کتاب‌های پژوهشی برای معرفی آثار هنری موجود در مجموعه شخصی دکتر ناصر خلیلی (در لندن) است.

این مجموعه توسط جمعی از کارشناسان هنر اسلامی، زیر نظر صاحب مجموعه و با عنوان عمومی Collection of Islamic Art به زبان انگلیسی منتشر می‌شود و تاکنون هشت جلد از آن به زبان فارسی ترجمه و منتشر شده است. عناوین مجلداتی که پیش از این، توسط همین ناشر (کارنگ) به چاپ رسیده به قرار ذیل است:

۱. سبک عباسی (معرفی قرآن‌های نوشته‌شده تا سده چهارم هجری موجود در مجموعه خلیلی).

۲. کارهای استادانه (معرفی قرآن‌های نوشته‌شده تا

سده هشتم هجری موجود در مجموعه خلیلی).

۳. پس از تیمور (معرفی قرآن‌های نوشته‌شده تا سده

دهم هجری موجود در مجموعه خلیلی).

۴. کمال آراستگی (معرفی قرآن‌های نوشته‌شده تا

سده سیزدهم هجری موجود در مجموعه خلیلی).

۵. هنر قلم (بررسی هنر خوشنویسی با توجه به آثار موجود در مجموعه خلیلی، غیر از قرآن‌ها که جداگانه بررسی شده است).

۶. انگشتی (معرفی انگشتی‌های موجود در مجموعه خلیلی که برخی از آنها خاتم است).

۷. سفال اسلامی (معرفی سفال‌های مجموعه خلیلی).

زبان حال در عرفان و ادبیات پارسی، نصرالله پورجوادی، تهران، هرمس، ۱۴۲۱ص، ۱۳۸۵ش.

دکتر نصرالله پورجوادی حدود شانزده سال پیش مقاله‌ای درباره زبان حال در ادبیات فارسی نوشت، اما تحقیق در این زمینه را رها نکرد تا آنکه ادامه آن تحقیق به کتاب مفصل زبان حال انجامید.

پورجوادی در مقدمه کتاب، تفاوت زبان حال و زبان دل را آشکار می‌سازد و زبان حال را تنها منحصر به اهل مواجید و صاحبان احوال عرفانی نمی‌داند. به باور مؤلف، زبان حال، زبانی است که بیانگر کیفیات و صفات درونی همه پدیده‌ها اعم از انسان، حیوان، نبات، معانی و مفاهیم انتزاعی و... است. سخن گفتن از زبان حال دیگر موجودات شگردی است که بارها در ادبیات جهان به کار رفته و سبب پیدایش انواع گوناگون ادبی شده است. بررسی انواع مطالب زبان حالی در ادب منظوم و مثنوی فارسی، موضوع اصلی این کتاب است. کتاب سه بخش اصلی دارد: شاعران و نویسندگان که به زبان حال سخن گفته‌اند (ص ۴۱-۴۱۲)، مناظره‌ها (ص ۴۲۱-۷۰۴)، مفاهیم و مضامین گونه‌های ادبی (ص ۷۰۷-۱۰۵۵). هر یک از این بخش‌ها خود مشتمل بر چندین باب است و کتاب در مجموع سی‌وشش باب دارد.

زبان حال تحقیقی ارزشمند در ادبیات فارسی به شمار می‌آید که نظیر آن امروزه بسیار اندک است.

در همه ابواب کتاب پژوهش روشمند و نظم تاریخی و منطقی به چشم می‌خورد. مؤلف در این کتاب به بسیاری از آثار کمتر شناخته شده التفات نموده و در مورد آنها پژوهش کرده است. یکی دیگر از محاسن کتاب، آن است که نویسنده دامنه کار خود را به آثار چاپی محدود نکرده و از نسخ خطی، سنگی و نسخه‌برگردانها نیز بهره برده و در این مسیر به سفینه تیریز عنایتی خاص نشان داده است. وی برخی از رساله‌های خطی را پس از تصحیح و بازنویسی در کتاب گنجانده و به برخی نیز اشاره کرده است. این ویژگی در بخش مناظره‌ها نمودی بارز می‌یابد، تا جایی که می‌توان فهرستی از نسخ خطی مناظرات فارسی را با استفاده از این بخش به دست آورد. با همه این محاسن، برخی نکته‌ها درخور یادآوری است:

در بخش اول کتاب، از اشعار زبان حالی شاعران نامدار معاصر مانند مهدی اخوان ثالث و احمد شاملو ذکری به میان نیامده است. در بخش مربوط به نیما یوشیج نیز از منظومه «افسانه» نیما و دیگر اشعار نوین او که در آنها به بهترین وجه از شگرد زبان حال بهره برده شده، صحبتی نشده است؛ حال آنکه حلول در دیگری و سخن گفتن از زبان حال او، یکی از پایه‌های شعر نو فارسی است.

هیچ کتابی از خطایای چاپی بری نیست، در این اثر نیز مواردی وجود دارد. برای نمونه در سطر اول ص ۴۹۰ این کتاب واژه «سفینه» نادرست و کلمه «سفینه» صحیح است. در ارجاعات نیز اشتباهاتی دیده می‌شود، برای مثال در پاورقی همان صفحه مجموعه نسخه‌پژوهی به آقای عمادی حائری نسبت داده شده، در صورتی که این مجموعه به کوشش ابوالفضل حافظیان بابلی فراهم آمده است و آقای عمادی حائری تنها نویسنده یکی از مقالات آن بوده که البته همین مقاله مورد ارجاع و استناد مؤلف قرار گرفته است.

این اثر با کتابنامه، فهرست آیات، احادیث، اقوال، اعلام، مضامین و مناظرات و حکایات به پایان می‌آید؛ که البته برخی افتادگی‌ها نیز در فهرست اعلام دیده می‌شود.

سید محمد صاحبی

گزارش میراث